

O ulcinjskim gusarima

Dinko Franetović, Split

Gusarstvom na Sredozemnom moru bavili su se svi narodi Staroga vijeka. Na ovo se područje ono proširilo, kad su Arapi i drugi muslimanski narodi zagospodarili obalama sjeverne Afrike i Španjolske. Nakon protjerivanja Maura s Iberskog poluotoka, koncem XV. stoljeća, nastaje doba t. zv. berberskog gusarenja, koje traje dva stoljeća.

Prije turske vladavine u Ulcinju, 1571., ovaj je grad služio brodovima kao utočište pred gusarskom opasnošću. S grada je vidik na more bio dobar na daleko. Osim toga, trgovački brodovi, koji su tuda prolazili, obavještavali su Ulcinj o prisustvu gusara. Ulcinj, kao i rt Rodini, imaju takav geografski položaj, da predstavljaju odlične pomorske osmatračnice. Stanovnici rta Rodoni, koji su i sami u neko-liko bili gusari, neprijateljski su bili raspoloženi prema gusarima većih razmjera. Čim bi opazili gusarske brodove, odmah bi vatrom ili dimom sa svog rta obavještavali Ulcinj. Bio je to znak: gusari su na vidiku!

Ulcinj i ulcinjsko gusarstvo u uskoj su vezi s poznatim gusarom Uluz Alijom, a time i s alžirskim gusarima. Nakon bitke kod Lepanta, 7. X. 1571., ovaj je glasoviti pirat bio otpustio neke svoje gusare, Alžirce, i njih oko 400 naselio u opustošenom Ulcinju. Oni, a tako isto i njihovi potomci, postali su kasnije glasoviti gusari i pomorci. Uluz je bio renegat iz Licostalija, u Kalabriji. Zarobljen od Ali-Ahmedovih ljudi, svoje je gusarenje započeo pod vodstvom strahovitog Dragut Reisa, zasjenivši slavu i samog svog gospodara. Draguta je u napuljskim vodama progonio Andrea Doria, Genovežanin i poznati kondotjer Alfonsa II. Napuljskog.

Prije bitke kod Lepanta, 1571., Uluz Alija i Karakoš sudjelovali su pri zauzimanju Ulcinja. Ovo je i bio razlog, da im se u tradiciji Ulcinja ime trajno sačuvalo. Karakoš je također Kalabrijski renegat, kojega su Turci nazivali Kargoez (»occhio nero« — crno oko).

U Ulcinju se i danas spominju mnogo alžirski i maurski gusari, koji su s ovim gradom imali veze. Poznato je, da je oko polovine XV. stoljeća Alžir bio uporište tagarinskih gusara, koji su ustvari bili maurski bjegunci iz Španjolske.

Govoreći o Mavritancima, učitelj Bulatović iz Ulcinja piše, da su gusari berbeskih plemena iz sjeverne Afrike u VIII. st. bili strah trgovačke mornarice na Sredozemnom i Jadranskom moru. Narodno predanje u Ulcinju govori o tome, kako su arapski gusari bili zauzeli i Stari Ulcinj, koji im je služio kao baza za gusarske operacije. Bez obzira što su ovi gusari bili Mavri njihovo se ime zamijenjivalo s onim arapskog osvajača, komu su služili, pa je zato i razumljivo, da su ih Ulcinjani zvali Arapima. A to da su bili Mavri dokazuje i ime jednog brda odmah do Starog Ulcinja, koje se još i danas naziva Mavrin — Mavarska Gora i što još i danas jedna od najstarijih porodica u Ulcinju nosi prezime Mavrika, Mavrići.

Ulcinjanski su gusari tokom vremena bili nazivani afrički i alžirski gusari, arapski gusari, barbareske levante i ulcinjski gusari. U svojem djelu o turskim spomenicima Glišo Elezović poduže tumači značenje riječi »leventa«. U Turskoj je riječ levend imala uglavnom značenje slično gusaru, haramiji, razbojniku.

Ovi su gusari sa svojim malim i brzim »fustama« zarobljavali brodove nemoćne da im se opru, a bili su krcati žitom i ostalim namirnicama, na putu iz Albanije do Budve

i Boke Kotorske. S ovim istim brodovima gusari su kasnije plovili i po Skadarskom jezeru. Snažni ulcinjski gusari bili su bič Apulije i Sicilije, uz čije su obale pristajali i pljačkali bogate vile odvođeci sobom njihove vlasnike, koje su potom kao robove prodavali Turcima.

Jednom je prilikom nadbiskup barski, Marin Bizzi, obilazio svoju diocezu na Bojani, gdje je bio svoju robu ukrcao na jedan budvanski brod, da bi je prevezao u Budvu. Međutim, dok je njegov brod čekao na ušću Bojane, da se vodom dostaj digne, ulcinjski su gusari zaskočili i napali lađu i potpuno je opljačkali. Što se tiče nadbiskupa, on je u selu Sv. Đorđe, 12. III. 1610., konačno kod župnika i u zoru doživio iznenađenje, što mu je kuću opkolilo 25 naoružanih Turaka sve samih pomorskih gusara predvođenih Sulejman Agom i Sinan Reisom, vojvodama od Ulcinja. Ovo kopneno pljačkanje ulcinjskih gusara, bila je osveta i posljedica toga, što su Budvljani bili zapalili jednu njihovu »fustu«.

Po ovom se vidi, da su se ulcinjski gusari nakon kraćeg vremena po zauzeću ulcinja organizirali, nabavili i izgradili lagane i brze »fuste« i započeli da vrše gusarske napade. Fuste su sami gradili, tako se uskoro povećao ne samo broj ovih brodova, nego i samih gusara. Njihovo je gusarstvo bilo doprlo do takovih razmjera, da su od »fusta« prešli lako i na upotrebu ostalih tipova brodova.

Iz Coronellijevih podataka iz 1696., također saznajemo, da su se ulcinjani profesionalno bavili gusarstvom, i da su za tu svrhu držali svoje fuste u obližnjoj uvali kod grada, koja je otvorena vjetrovima sa svih strana. A Farlatti piše, da je Ulcinj gusarska stanica, zadnji grad u Dalmaciji. No, osim ove uvale, ulcinjani su se sa svojim fustama skrivali i iza otoka Stari Ulcinj, u uvali Valdanos te iza hridi Guri Djeranis, odakle su vrebali i napadali brodove na prolasku.

Kad je 1624. bio izvršen napad na Perast, u njemu su prema mišljenju historičara sudjelovali i ulcinjani, koji su rado napadali na Boku Kotorsku i Perast. I Farlatti u svom djelu spominje napad gusara na ovo mjesto.

Poznato je, da su dubrovački brodovi imali dobrih trgovačkih veza sa svim turskim zemljama. To je Dubrovčane i upućivalo na to, da budu u dobrim odnosima s Portom, pa su joj zato i plaćali stanoviti godišnji danak. Zanimljivo je, da su ovakvi odnosi od njih zahtijevali da pomažu ulcinjske gusare, kako se ne bi zamjerali Carigradu. Gdje se to nije moglo izbjeći, branili su i mletačke interese, ali uvijek na način, da se ne bi zamjerali ni jednima ni drugima. Godine 1647. Dubrovčani su Turcima ustupili bili jedan top i pružili zaštitu u svojoj luci ulcinjskim gusarima, koje je proganjala jedna mletačka galija. Radi ovakvog držanja oštro ih je ukorio providur Foscolo.

No, to nije bio prvi put, što su oni oportunistički morali gledati na ulcinjske gusare. Sa Sulejman Agom iz Ulcinja, dva decenija kasnije, sklopili su bili pogodbu o slobodnom pristajanju ulcinjskih brodova u njihovim lukama. Postoje historijska dokumenta, iz kojih se vidi, da je o tome Vrhovni mletački providur 10. XII. 1665. obavijestio Mletke nadodavši i to, da su Dubrovčani zaboravili da se na Mljetu i Lastovu vatrom daje znak upozorenja, da se turski brodovi približavaju.

I 22 godine kasnije, t. j. 25. V. 1687. providur je opet pred svojom vladom optužio Dubrovčane, da ne samo što

opskrbljuju Turke u Novom, već i ulcinjske gusare, kojima davaju utočište, vesla, hranu i t. d. i ne dopuštaju da se pali vatra na Mljetu i Lastovu, kao znak, da su gusarski brodovi u blizini.

Mletačka Republika je osobitu brigu vodila o obrani svojih brodova i trgovaca od ulcinjskih i afričkih gusara. Zbog upadanja gusara u Jadransko more u Boki Kotorskoj se nalazio posebni odred mletačke mornarice, zadatak kojega je bio da pazi na kretanje gusarskih brodova pred ulazom u Jadransko more, a osobito na ulcinjske.

Dr. Ante Strgačić pišući o ovom historijskom periodu na našim obalama navodi, da su se u srpnju 1652. pojavile na Jadranu razne barbareske »fuste«, kojima su se bili pridružili razni brodovi iz Ulcinja nanoseći veliku štetu trgovini na Jadranu. Mlečani su bili uputili svoje brodove u potjeru za njima. Ovaj pisac spominje i to, da su u srpnju 1658. ulcinjski i svetomaurski gusari, nakon što su pred Anconom bili zarobili veći broj ljudi, nastavili s istim poslom i po ostalom dijelu Jadranskog mora. To je jedan dokaz više, da su ulcinjski gusari kooperirali i s drugim gusarima.

Ulcinjski su se gusari zalijetali i u sjeverni Jadran. O tome isti ovaj pisac priča, kad navodi, da je početkom kolovoza 1678. upućena u blizini Zadra jedna »feluga« prema Dugom otoku, gdje je bila otkrivena glavna i najbolja fusta iz Ulcinja, kojom je upravljao dalmatinski renegat, Ramadan, koji je i ranijih godina nanosio velike štete uz obale papinske države. To je bio najvjestiji, najstrašniji i ujedno vođa gusara u Ulcinju. Poslije duže borbe u ovom je susretu bio ubijen vođa fuste i 22 člana posade.

U drugoj polovini rujna 1673. ulcinjski su gusari bili zaustavili jednu mletačku »marciljanu« nakrcanu uljem, kojom su upravljali Dalmatinci. Da bi osvetili Ramadanovu smrt, mornarima su svezali ruke i noge i potom ih bacili u more. Prema podacima, koje sam dobio u Ulcinju, Ramadanovi se potomci nalaze danas u Draču.

Ulcinjski gusari su bili u ratno doba od pomoći upravljačima iz Porte, ali u miru su joj pravili neprilike, ne ističući da su to činili i Mlečanima. Zbog toga je Porta više puta bila prisiljavana da pribjegne represalijama i nalozima da se ulcinjske fuste zapale. Formalna naredba Porte Skadarskom paši bila je: likvidirati ulcinjske gusare. O tome i Strgačić piše i navodi datum od 17. IV. 1675. kad je deset gusarskih »fusta« javno po zapovijesti i u prisutnosti samog Skadarskog paše i kapidžije bilo zapaljeno. Međutim, nam ovaj podatak ne govori o mjestu, gdje se to dogodilo; da li je to bilo u samom Ulcinju ili pak u uvali Valdanos, gdje su fuste obično bile usidrene ili na suho izvučene. Ali ima i drugih datuma, kada su ulcinjske »fuste« bile zapaljene i uništene.

Ne navodeći godinu Georg Hahn, iznosi da je prema pričanjima više puta pošlo za rukom isposlovati od Porte zapovijed za uništenje ulcinjske mornarice, ali su potajne kontradiktorne upute uvijek to na neki način znale da osujete, dok konačno Sulejman paša, krvni neprijatelj Ulcinjana, nije jednu takovu zapovijed prije upućivanja tajne protunaredbe iskoristio, i hitro ulcinjsku mornaricu, koja se nalazila usidrena u uvali Valdanos, dao zapaliti. Njezine olupine još i danas leže na dnu, i kako kaže Hahn, smetaju sidrenju brodova.

Po završetku t. zv. Morejskog prvog rata između Porte i Mletačke Republike, sklopljen je bio početkom 1699. mir u Karlovcu. Gusarski su upadi u sjeverni Jadran tada prestali, i stanovnici tamošnjih otoka odahnuili od straha. Za vrijeme drugog Morejskog rata između Porte i Mletačke Republike

(1714—1718), gusarstvo je ponovno oživjelo na Jadranu, ali u manjem opsegu.

Porta je, mimo svojih časovitih ispada protiv ulcinjskih gusara, imala u njima jakog oslonca, pa ih je zbog toga potajno i pomagala bez obzira na proteste pomorskih država. To se vidi i iz izvještaja francuskog konzula u Veneciji od 6. X. 1714., kojim daje do znanja svojoj vladi, da se Porta sprema protiv Crne Gore, te između ostalog podvlači, kako su ulcinjski gusari ovlašteni da vrše gusarske ispade i da su tajno potpomagani iz Carigrada, dok Mlečani pak da pomažu Crnogorcima.

Međutim je 21. VII. 1718. između Austrije i Turske s jedne strane i Venecije i Turske s druge strane bio sklopljen u Požarevcu mir uz posredovanje Engleske i Holandije. Na sjednicama je, između ostalog, naročito bilo pretresano pitanje ulcinjske tvrđave, ulcinjskih gusara i njihovih brodova. Mletački opunomoćenik, Ruzzini, predlagao je teritorijalne izmjene, na osnovu kojih bi mletačka vlast trebala da bude protegnuta do Valone, a i širini — do Skadarskog jezera. U novim bi se granicama nalazili Skadar i Bar te Ulcinj kao gnijezdo gusara i kamen spoticanja između spomenutih sila, a bez čije predaje ne bi bilo moguće sklopiti trajan mir i pijateljstvo, kao ni osloboditi se agitacione propagande i smetnja.

Engleski opunomoćenik je sa svoje strane kao optužbu protiv ulcinjskih gusara bio iznio dva slučaja pljačke, koja su od strane ovih posljednjih bila izvršena na Jadranu i to, prvi pod engleskom, a drugi pod holandskom zastavom.

Zadovoljavajućem rješavanju ulcinjskog gusarstva najviše je smetala činjenica, što su ulcinjski gusari bili solidno oslobođeni na Portu, a tako isto i Barski.

Na Požarevačkom sastanku opunomoćenici su bili predložili, da se Ulcinjanima oduzmu svi brodovi, koji im služe radi gusarenja, i da im se ubuduće na odlučan način zabrani izgradnja novih. Pored toga je bilo predloženo i to, da se ulcinjsko utvrđenje poruši, našto su opunomoćenici Porte odgovorili, da — iako raspolažu potpunom punomoćju, — to ipak takovu odgovornost na sebe ne mogu da preuzmu, budući da je to samo Sultan ovlašten.

Konačno je između Austrije i Porte, u ovome znamenitom mirovnom ugovoru bio redigovan član 13, kojim se između sila ugovornica osigurava međusobna slobodna i mirna plovidba i trgovina. Također je bilo zabranjeno gusarenje Alžiraca, Tunizana i Tripolitanaca. Ovim je članom Ulcinjanima ujedno bilo zabranjeno, da se i dalje bave gusarstvom, kao i gradnjom brodova za takove svrhe.

Što se tiče onog dijela Požarevačkog ugovora o miru, koji tretira odnose između Mletačke Republike i Turske, u njemu je član 15 obezbjeđivao recipročnu slobodnu trgovinu i plovidbu. Sve ostalo je bilo kao u već navedenom članu 13.

Jedno su, međutim, mislili oni, koji su vodili pregovore na Požarevačkom miru, a drugo ulcinjski gusari. Na odredbe Požarevačkog mira nisu se nimalo obazirali, već su i dalje tjerali svoj stari gusarski zanat. Zbog toga je Porta morala protiv njih poduzimati najdrastičnije mjere. Poslije drugog Morejskog rata, a na protest Mletačke Republike, Porta je 5. IX. 1722. uputila u Ulcinj jednog pašu i jednog kapidžiju s naredbom, da zapale gusarske brodove, a kapetane im pobiju. Nekim je ulcinjskim gusarima ipak uspjelo da brodovima pobjegnu.

Josip Gelcich (zapravo Jelčić) objavio je 1901. u Zadru jedan popis sastavljen od nekog Trifuna Balovića iz Perasta,

prema kojem su Ulcinjani i Barani u razdoblju od 1719.-1755., dakle poslije Požarevačkog mira, izvršili 27 napadaja na brodove Peraštana i drugih pomoraca. Tako isto i 100 slučajeva izgubljenih ili nastradalih brodova, s imenima i prezimenima kapetana. Ignjatije Zloковиć, direktor Pomorskog muzeja u Kotoru, u skraćenom je obliku ovo iznio u »Godišnjaku« katorskog Pomorskog muzeja za godinu 1955.

Navest ćemo ovdje jedan od takovih pokušaja, koji se — međutim — nije ostvario. Godine 1721. dvije su se lađe s teretom nalazile u dubrovačkoj luci. Kroz to vrijeme pripjela su bila dva ulcinjska broda, koja su se predhodno u Lazaretu bila dogovorila s Turcima, kako će ih u toku noći na 24 svibnja, opljačkati. No, desilo se, da je tada u luku uplovio kapetan Dona sa svoje dvije galije. Prisustvo mletačkih galija spasilo je ugrožene brodove od ulcinjske pljačke. Vrhovni je providur ukorio Dubrovčane zbog nemarnog odnosa u pogledu obrane mletačkih podanika s jednim razlogom više, što su znali, da između Turske i Mletačke Republike postoje dobri odnosi, i da ni Porta ne bi dozvolila nasilje nad mletačkim galijama. Mlečani su i kasnije budno pazili na kretanje ulcinjskih gusara.

Tako jedan mletački uhoda iz Spiča 17. VIII. 1769. izvještava Vanrednog providura o namjerama ulcinjskih gusara. Biva, u Ulcinju je istog mjeseca opazio 12 velikih brodova spremnih za gusarske operacije. Na svakom je brodu imalo da bude ukrcano po 80 mladića s platom od 3 cekina mjesečno. Brodovima je zapovijedao rođak Skadarskog paše. U istom izvještaju stoji i to, da dubrovački brodograditelji grade u Ulcinju za račun istog paše jedan brigantin, i da je brod namijenjen gusarenju. Osim toga navodi, da je prvacima Ulcinja i Skadra bio pročitana Portin ferman u pogledu dozvole gusarenja s navedenim brodovima. Ferman je izričito zabranjivao, da se dira u mletačku zastavu, dok su prema ostalim brodovima Ulcinjani imali slobodne ruke. Isti povjerenik je naknadno javio, da će brodovi, čim budu otpremljeni, otputovati za Levant, a to će biti, kad im bude stigao novac iz Carigrada.

Prema tome je i poslije Požarevačkog mira službena Porta igrala dvoličnu ulogu i dalje pružala aktivnu pomoć ulcinjskim gusarima.

Kao što smo već imali prilike da vidimo, Dubrovačka Republika je plaćala Porti izvjesni godišnji danak, da gusari pod zaštitom ove posljednje ne bi na moru napadali i pljačkali dubrovačke brodove. Porta je poštivala sporazum s Republikom i izdavala u tom smislu naređenja i zabrane, kojih su se Ulcinjani morali pridržavati, odnosno ako to nisu učinili, bili su prisiljavani da vrate u teret i brod.

Koncem XVIII. stoljeća gusarstvo je na Jadranskom moru počelo da jenjava, ali je još uvijek trebalo da Mletačka Republika vrši nadzor nad pomorskim saobraćajem i brani ga od gusarenja. Ovdje treba spomenuti da su se u grčkom arhipelagu gusari bili uvelike razmnožili i osilili i nakon Požarevačkog ugovora o miru.

Zanimljiv je slučaj poznatog francuskog pisca Pouquevillu, koji se dogodio upravo pod konac vijeka, o kojem govorimo i koji je pružio opravdanje mletačkim vlastima radi preduzimanja navedenih mjera. Pisac je bio zarobljen jednom prilikom od ulcinjskog gusara Orudža. On se početkom 1798. bio ukrcao na livornsku tartanu »Madonna di Monte Negro«. Otplovivši iz nove Aleksandrijske luke za Italiju, stigli su pod kalabrijsku obalu noću 25. XI. 1798., gdje ih je u zaljevu Squillace, napao gusarski brod, kojim je zapovijedao Orudž, Ulcinjanin. Nakon što su ih savladali, svukli i u gvožđe okovali, Pouquevillu su sa ostalima uputili u zatvor u Tripoli,

odakle je 1799. bio premješten u Carigrad, da bi tu bio zatočen dvije godine u kaštelu Sette Torri. Na intervenciju francuske vlade, bio je oslobođen i vraćen u Pariz 1801.

Kada se početkom XIX. stoljeća na Jadranskom moru pojavila ojačana autsrijska ratna mornarica i počela krstarenjem ulcinjsko gusarenje je naglo počelo da odumire. Već u to vrijeme nalazimo, da ulcinjski brodovi redovito pristaju u lukama i prijavljuju se lučkim vlastima. Tako je u analima zabilježeno, da je god. 1805. stigao u dubrovačku luku ulcinjski trabakul »Mezzo Vento«, s kapetanom Mustafom Hotijem. Kapetan je 29. XII. 1805. regularno pred konzularnim sucem vijeća Pomorskog konzulata Dubrovačke Republike, Marinom Matt. Zamagna i časnicima Ivanom Antunovićem, Ivanom Despotom i Baltasarom Bećirom, prijavio pomorsku nezgodu. U pogledu ove prijave, osim kapetana, bili su ispitani i kormilari Halil Tafil i Aslan Ahmet iz Ulcinja. Isti se trabakul sa istim kapetanom nalazi koncem 1815. upisan u Registru o dolasku i odlasku brodova gruške Lučke kapetanije

I pored toga, što je gusarenje na Jadranu bilo opalo, ono je na Levantu još uvijek bilo dosta rašireno. Austrijski brodovi, a i brodovi drugih država, koji su plovili po Sredozemnom moru, morali su imati, osim redovitih isprava, još i t. zv. »Firman del Gran Signore« (»Ferman Velikog Gospodara«), kako su običavali da nazivaju Sultana. Bečki dvor je ovu ispravu nabavljao od Porte preko svoje Internunciature u Carigradu. Između Austrije i Porte postajala su u pogledu ovog pitanja utanačenja iz 1783. i 1784. te mirovnog ugovora u Švištovu iz 1781. Moramo istaknuti, da afrički gusari navedena utanačenja nisu poštivali, naročito ne za vrijeme Napoleonskih ratova, t. j. od 1809. do 1813. U 1837. fermani su bili još u upotrebi. U to su vrijeme gusari u Alžiru već od ranije bili uništeni.

Nije mi poznato, da bi u našoj literaturi bili objavljeni i oštampani ovakvi fermani. Uspio sam pronaći preveden na srpskohrvatski ferman izdan od Sultana Selima III. za plovidbu jedrenjaka »L'Onorato Bocchese«, koji sam radi objavljivanja unio u svoju radnju o ulcinjskom pomorstvu, kao i njegov turski tekst izdan 1804.

Nestankom gusara na Jadranskom moru, krstarenje austrijskih brodova nastavilo se protiv njihovih ostataka na Levantu. Tako nailazimo zabilježeno, da se austrijska goleta »Fenice« 1833. vratila iz Smirne u čijim je vodama krstarila. Ljeti 1833. pristao je u ovu istu luku s fregatom »Venere« vice-admiral Dandolo, nakon 40 dana krstarenja u grčkim vodama. Budući da je bio obaviješten, o prisustvu nekih gusarskih brodova u zaljevu Kasandra odmah je na licu mjesta uputio goletu »Vigilante«. U isto vrijeme se u Smirnu bila povratila iz Soluna i goleta »Sofia«. Spomenuti su brodovi pripadali austrijskoj eskadri na Levantu.

Ovdje se svakako mora istaknuti i to, da ulcinjski i afrički gusari, ne samo što su na brodove vršili gusarske napade i pljačkali ih, nego su i njihovu posadu i putnike odvodili u ropstvo i kao roblje prodavali ih na Levantu i u Africi. Stoga je po prestanku gusarstva pred evropskim vlastima iskrasao problem, kako da se ukine trgovina robljem. Na Bečkom kongresu 1815., i na kongresu u Veroni 1822., prisutne evropske države su bile izrazile svoju spremnost da sudjeluju u sporazumu o konačnoj aboliciji ove trgovine. Radi provođenja ovog zaključka u djelo bio je 1841. između Austrije, Francuske, Velike Britanije, Prusije i Rusije potpisan u Londonu posebni ugovor. Efikasnost ovog ugovora može da se vidi i iz ovog jednog slučaja: U luci Zante pristao je bio 14. XI. 1844. na putu za Kandiju neki brod iz Bengazija

(Tripolis), turske zastave. Na njemu su se nalazila dva muslimanska putnika, trgovca robljem. Čim je vlast za ovo doznala, zaplijenila je brod i oslobodila robove. Zatim je u smislju čl. 11., a u vezi čl. 9. navedenog ugovora, brod stavila na raspoloženje otomanskog vice-konzula. Tako su i te mjere imale odlučan početak i pridonosile sređivanju prilika u Sredozemnom moru.

Potrebno je napomenuti, da su i ulcinjski pomorci trgovali robljem, a dovodili su ga iz afričkih luka. Služilo mu je za obrađivanje zemlje. Bogatijim i uglednijim smatrao se onaj, koji je imao više robova. Kod seobe u Skadar neki su bogatiji ulcinjski pomorci povelili sa sobom i robove. Tako je god. 1881. iz Ulcinja iselio bogati brodovlasnik Bet Đuli, odvevši sa sobom i svojih osam Arapa. Isti je slučaj bio i sa Hadi Mehmed Becijem, koji ih je poveo petero.

U Ulcinju kruže i danas neke legende o ulcinjskim gusarima. Učitelj Bulatović spominje Hajdar Karamidžolu i njegove potomke Kara Hasana i Mustafa Čaušija. Pričaju se priče o jednom od najvećih gusara Hadži Aliju. Drugi poznati gusar bio je Liko Cen. Usein Rezi također je bio znameniti gusarski vođa. Useinovi pomoćnici bili su Adem Stavri i Hajdar Visi. Spominju se još i neki drugi legendarni gusari.

Stvarnih podataka o ulcinjskim gusarima nema mnogo. O njima se nešto piše na osnovu nedokumentovanih kazi-

vanja. Potrebno bi bilo o njima i o njihovim podvizima prikupiti arhivske podatke, da bi se jednom utvrdila historijska istina o njima. Na više se mjesta pisalo i o stotinama ulcinjskih gusarskih brodova, ali do sada nismo došli do ruke ni do jednog dokumenta, koji bi nam kazivao točan njihov broj.

Priznati se mora, da je do sada najbolje dokaze o ulcinjskom gusarenju iznio dr. A. Strgačić u svojoj radnji »Upadi osmanskih gusara u predjele zadarskih otoka«, objavljenoj u »Zadarskoj Reviji« 1953. i 1954. godine. Svi se njegovi podaci osnivaju na arhivskim dokumentima.

Završavajući ovaj članak moramo istaći, da su Ulcinjani, nakon što su napustili gusarstvo, postali dobri pomorci i vrijedni trgovci. Međutim pojavom brodova na paru propali su im jedrenjaci, a s druge strane nisu bili umješni da se orijentiraju na kupovinu parobroda, te su tako materijalno nastradali. Izgradnjom nove velike luke Bar pruža se i njima prilika, da svoje pomorstvo obnove. Razumljivo je, da bi im izgubljen ulogu trebali da preuzmu danas motorni jedrenjaci, jer su stari jedrenjaci otišli u nepovrat i od njih su ostale samo lijepe uspomene. Ulcinjanima se na ovaj način ukazuju svijetlije perspektive, koje ih vraćaju na njihovu staru pomorsko-trgovačku tradiciju.